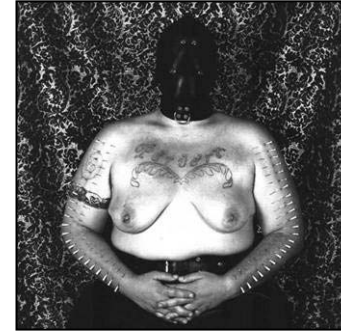
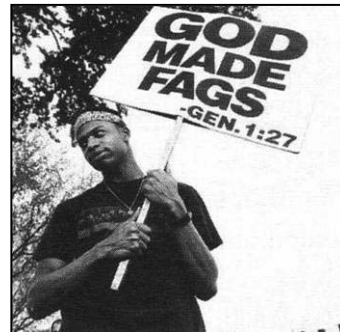
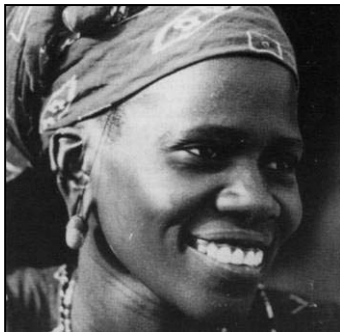

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ – ΤΜΗΜΑ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΩΝ ΜΗΧΑΝΙΚΩΝ
ΔΙΑΤΜΗΜΑΤΙΚΟ ΜΑΘΗΜΑ ΕΠΙΛΟΓΗΣ ΕΑΡΙΝΟΥ ΕΞΑΜΗΝΟΥ

ΑΚΑΔΗΜΑΪΚΟ ΕΤΟΣ 2004 – 2005

ΦΥΛΟ ΚΑΙ ΧΩΡΟΣ
Α Π Ο Τ Η Ν Κ Α Θ Η Μ Ε Ρ Ι Ν Η Ζ Ω Η Σ Τ Ο Σ Χ Ε Δ Ι Α Σ Μ Ο

Διδακτική Ομάδα
ΓΙΩΡΓΟΣ ΜΑΡΝΕΛΑΚΗΣ, ΧΑΡΙΣ ΧΡΙΣΤΟΔΟΥΛΟΥ

ΣΥΛΛΟΓΗ ΚΕΙΜΕΝΩΝ

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

1.
Εισαγωγή.
2.
Μαρνελάκης, Γ. (2003), 'Μεταλλαγές των ιδεών για την έννοια του φύλου', αδημοσίευτο κείμενο.
3.
Boys, J. (1996), '**Neutral Gazes and Knowable Objects: Challenging the Masculinist Structures of Architectural Knowledge**', στο K. Rüedi, S. Wigglesworth και D. McCorquodale (eds), *Desiring Practices: Architecture, Gender and the Interdisciplinary*. London: Black Dog Publishing Limited, σσ. 32-45.
4.
McLeod, M. (1996), "**Other**" Spaces and "**Others**", στο D. Agrest, P. Conway και L. K. Weisman (eds) *The Sex of Architecture*. New York: Harry N. Abrams, σσ. 15-28.
5.
Βρυχεία, Α. (2003), αποσπάσματα από το κεφάλαιο 'Η Κοινωνική, Ιδεολογική, Φαντασιακή και Χωρική Κατασκευή του Μοντέλου Κατοίκησης και Κατοικίας', στο Α. Βρυχεία, *Κατοίκηση και Κατοικία: Διερευνώντας τα Όρια της Αρχιτεκτονικής*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα, σσ. 295-307.
6.
Prussin, L. (1995), αποσπάσματα από το κεφάλαιο '**The "Creative Process"**', στο L. Prussin, *African Nomadic Architecture: Space, Place and Gender*. Washington: Smithsonian Institution Press, σσ. 58-63.
7.
Weisman, L. K. (2000 [1981]), '**Women's Environmental Rights: A Manifesto**', στο J. Rendell, B. Penner και I. Borden (eds), *Gender, Space, Architecture*. London: Routledge, σσ. 1-5.
8.
Λαδά, Σ. (1987), 'Η παράμετρος της Φυλετικής Ανισότητας στην Οργάνωση και Παραγωγή των Σύγχρονων Πόλεων', *Αρχαιολογία*, 25 (Δεκ.), σσ. 71-3.
9.
Valentine, G. (1996), '**(Re)negotiating the "Heterosexual Street": Lesbian Productions of Space**', στο N. Duncan (ed.), *BodySpace: Destabilizing Geographies of Gender and Sexuality*. London: Routledge, σσ. 146-55.
10.
Vaiou, D. (2002), '**In the Interstices of the City: Albanian Women in Athens**', *Espace, Populations, Sociétés*, 2002-3, σσ. 373-85.
11.
Grosz, E. (1992), '**Bodies-Cities**', στο B. Colomina (ed.), *Sexuality and Space*. New York: Princeton Architectural Press, σσ. 241-53.
12.
Haraway, D. (1991 [1985]), '**A Cyborg Manifesto: Science, Technology, and Socialist-Feminism in the Late Twentieth Century**', στο D. Haraway, *Simians, Cyborgs and Women: The Reinvention of Nature*. New York: Routledge, σσ. 149-181.

1.
Εισαγωγή

A. ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟ ΚΑΙ ΣΤΟΧΟΣ ΤΟΥ ΜΑΘΗΜΑΤΟΣ

Το μάθημα επιχειρεί μια εισαγωγή στις θεωρίες για το φύλο και το χώρο και στοχεύει (με καθόλου εξαντλητικό τρόπο) να αναδείξει τη σημασία που έχει το φύλο για την αρχιτεκτονική και τη διαμόρφωση του χώρου και αλλά και, αντίστροφα, ο χώρος και η αρχιτεκτονική για την κατασκευή του φύλου. Βασική έννοια για το μάθημα είναι αυτή του κοινωνικο-πολιτισμικά κατασκευασμένου φύλου (gender), έννοια που αντιπαράθεται στο λεγόμενο 'βιολογικό φύλο' (sex). Στην ελληνική γλώσσα δεν υπάρχει διαφορετικός όρος για να εκφραστεί η διάκριση.

Αν και η συζήτηση για την έννοια του φύλου έχει τις ρίζες της στα πρώτα φεμινιστικά κινήματα υπεράσπισης των δικαιωμάτων των γυναικών του τέλους του 18^{ου} αιώνα, οι σύγχρονες θεωρίες περί φύλου, με τις οποίες κυρίως θα ασχοληθούμε στο μάθημα, συγκροτούνται σταδιακά από τα μέσα της δεκαετίας του 1960 και συνδέονται με τις αναζητήσεις και τους προβληματισμούς του λεγόμενου δεύτερου ρεύματος του φεμινισμού (second wave feminism). Οι θεωρίες αυτές διερευνούν τις ερμηνείες που αποδίδονται στο φύλο ('βιολογικό' ή κοινωνικο-πολιτισμικά κατασκευασμένο), καθώς επίσης και το ζήτημα της διαπλοκής του με άλλα κοινωνικο-πολιτισμικά χαρακτηριστικά όπως η σεξουαλικότητα, η κοινωνική τάξη, η φυλή (race), η εθνότητα, η ηλικία και η αρτιμέλεια. Με έμφαση στο φύλο ως κατηγορία ανάλυσης που έχει αποσιωπηθεί στον κυρίαρχο λόγο (discourse), η επιστημονική έρευνα υπόκειται σε διεύρυνση και εμπλουτισμό του αντικείμενου της. Με αυτόν τον τρόπο, η έρευνα σε διάφορα επιστημονικά πεδία ανασκευάζεται, δηλαδή 'ξαναδιαβάζεται' και 'διορθώνεται' κατά συρροή (genderquake), με αποτέλεσμα να συγκροτείται τελικά εκ νέου το εκάστοτε επιστημονικό αντικείμενο.

Οι θεωρίες για το φύλο δεν αποτελούν ένα σαφώς καθορισμένο σώμα γνώσης, αλλά χαρακτηρίζονται από διεπιστημονικές προσεγγίσεις και αμοιβαίες οσμωτικές επιρροές μεταξύ διαφορετικών γνωστικών περιοχών. Οι διεπιστημονικές προσεγγίσεις, τα ρητά και άρρητα δάνεια από διάφορα επιστημονικά πεδία, ήταν και είναι κεντρικής σημασίας για τη μελέτη των σχέσεων μεταξύ φύλου και χώρου. Οι φεμινιστικές προσεγγίσεις επιχειρήσαν αρχικά να ανασκευάσουν τις κυρίαρχες αντιλήψεις για το χώρο ως ουδέτερο, δεδομένο και προφανή, αναδεικνύοντας την κατά φύλο διαίρεση του. Επίσης, τόνισαν τον προνομιακό ρόλο του αρχιτεκτονικού και αστικού σχεδιασμού να αναπαράγει διαρκώς ή να ανατρέπει στερεότυπες αντιλήψεις και σχέσεις εξουσίας μέσα από την καθημερινή ζωή. Σήμερα, οι ερμηνείες κινούνται σε πεδία περισσότερο ρευστά και αλληλοεπικαλυπτόμενα, υπερβαίνοντας τις διπολικές σχέσεις μεταξύ άνδρα-γυναίκας, δημόσιου-ιδιωτικού, εργασίας-κατοικίας. Δίνοντας έμφαση στη διαφορά, την ιδιαιτερότητα κάθε φύλου, διερευνώνται χώροι άτυποι, αποκλεισμένοι, των άκρων, του περιθωρίου, χώροι που αντανακλούν ελεύθερες θέσεις για το φύλο σε μια βάση αποδοχής των όποιων αντιφάσεων τους, χωρίς να αποσιωπείται πλέον η βία που μπορεί να ενσωματώνουν.

B. ΟΡΓΑΝΩΣΗ ΚΑΙ ΘΕΜΑΤΟΛΟΓΙΑ ΔΙΑΛΕΞΕΩΝ

Το μάθημα περιλαμβάνει σειρά διαλέξεων που θα δίνονται κάθε εβδομάδα από τη διδακτική ομάδα και από προσκεκλημένες ομιλήτριες. Η θεματολογία την οποία θα καλύψουν οι διαλέξεις είναι οργανωμένη σε τέσσερις ενότητες: Στην **πρώτη ενότητα** γίνεται μια γενική εισαγωγή στην οπτική και τη θεματολογία του μαθήματος και επιχειρείται μια θεωρητική προσέγγιση της έννοιας του φύλου. Η **δεύτερη ενότητα** συζητά ζητήματα του φύλου σε σχέση με το κτισμένο περιβάλλον, την αρχιτεκτονική και το σχεδιασμό. Μέσα από φεμινιστικές προσεγγίσεις γίνεται αναφορά σε θέματα όπως οι

διαδικασίες σχεδιασμού και παραγωγής αρχιτεκτονικής, ο χειρισμός της έννοιας του 'άλλου' στη μοντέρνα και μεταμοντέρνα αρχιτεκτονική, η κατά φύλο διαίρεση του χώρου της κατοικίας σε προβιομηχανικές κοινωνίες, η συγκρότηση των ρόλων των γυναικών στην αρχαία Ελλάδα μέσα από τον ιδιωτικό και δημόσιο χώρο. Η **τρίτη ενότητα** εστιάζει στα θέματα του φύλου σε σχέση με το χώρο της πόλης. Θέματα υπό συζήτηση είναι, μεταξύ άλλων, οι φεμινιστικές προσεγγίσεις του αστικού χώρου, οι κοινωνικές ταυτότητες του κέντρου και της περιφέρειας της πόλης και οι γεωγραφίες της σεξουαλικότητας, στα πλαίσια των lesbian/gay και των queer προσεγγίσεων. Τέλος, η **τέταρτη ενότητα** διερευνά τη σχέση έμφυλου σώματος και χώρου. Αναδεικνύεται το σώμα ως κοινωνικο-πολιτισμικό κατασκεύασμα, προσεγγίζεται το ζήτημα της υλικότητας του σώματος σε αναφορά με τον κτισμένο χώρο και διατυπώνονται ερωτήματα σχετικά με τη θέση του σώματος στο σύγχρονο κόσμο των 'νέων τεχνολογιών' μέσα από την έννοια του cyborg.

Γ. ΑΠΑΙΤΗΣΕΙΣ ΤΟΥ ΜΑΘΗΜΑΤΟΣ – ΕΡΓΑΣΙΑ

Το μάθημα βασίζεται στην ενεργό και ουσιαστική συμμετοχή των σπουδαστριών και των σπουδαστών. Οι διαλέξεις θα είναι σχετικά περιορισμένης διάρκειας και σημαντικό μέρος του μαθήματος θα αφιερώνεται σε συζήτηση με αφετηρία το θέμα της κάθε διάλεξης.

Στο τέλος του εξαμήνου, οι σπουδάστριες και οι σπουδαστές θα παραδώσουν μια εργασία, το θέμα της οποίας θα διαμορφωθεί ανάλογα με τα ιδιαίτερα ενδιαφέροντά τους και θα σχετίζεται με την ευρύτερη θεματολογία του μαθήματος. Η εργασία θα αφορά μικρής έκτασης έρευνα πεδίου ή βιβλιογραφική έρευνα και μπορεί να είναι ατομική ή ομαδική (σε ομάδες 2-3 ατόμων), με ανάλογη επεξεργασία και έκταση. Οι μέθοδοι και τα εργαλεία επεξεργασίας της εργασίας θα συζητηθούν αναλυτικά κατά τη διάρκεια του μαθήματος και θα αποφασισθούν ανάλογα με τα θέματα που θα επιλεγούν. Το τελικό

αποτέλεσμα της εργασίας θα περιλαμβάνει κείμενο το οποίο μπορεί να συνοδεύεται από σχέδια, σκίτσα, collage, φωτογραφίες, ηχητικό υλικό, video, ιστοσελίδα ή όποια άλλα μέσα έκφρασης κριθούν απαραίτητα, ανάλογα με το θέμα που θα επιλεγεί.

Γιώργος Μαρνελάκης (gmarnel@central.ntua.gr)
Χάρης Χριστοδούλου (xchri@tee.gr)

Εικονογράφηση εξωφύλλου

1. Σκηνή από την ταινία του Isaac Julien, *The Attendant* (Λονδίνο, 1993). **Πηγή:** Gordon Brent Ingram, Anne-Marie Bouthillette και Yolanda Retter (eds) (1997), *Queers in Space: Communities, Public Places, Sites of Resistance*. Seattle: Bay Press, σελ. 9. 2. Σκηνή από την ταινία του Derek Jarman, *The Last of England* (Λονδίνο, 1987). **Πηγή:** Chris Holmlund και Cynthia Fuchs (eds) (1997), *Between the Sheets, In the Streets: Queer, Lesbian, Gay Documentary*. Minneapolis: University of Minnesota Press, σελ. 164. 3. Street Market. Φωτογραφία της Judy Harrison. **Πηγή:** Doreen Massey, John Allen και Steve Pile (eds) (1999), *City Worlds*. London: Routledge and the Open University, σελ. 11. 4. *Self Portrait/Pervert*, έργο της Catherine Opie (Los Angeles, 1994). **Πηγή:** Sue Golding (ed.) (1997), *The Eight Technologies of Otherness*. London: Routledge, σελ. 204. 5. Σκηνή από την ταινία της Trinh T. Minh-Ha, *Reassemblage* (Σενεγάλη, 1982). **Πηγή:** Ben Highmore (ed.) (2002), *The Everyday Life Reader*. London: Routledge, σελ. 214. 6. Συγκέντρωση στην περιοχή Castro του San Francisco στα 1970s. Φωτογραφία του Crawford Burton. **Πηγή:** Gordon Brent Ingram, Anne-Marie Bouthillette και Yolanda Retter (eds) (1997), *Queers in Space: Communities, Public Places, Sites of Resistance*. Seattle: Bay Press, σελ. 181. 7. Ο Tony σε πορεία στην Washington (25 Απριλίου 1993). Φωτογραφία της Dana Schuerholz. **Πηγή:** Gordon Brent Ingram, Anne-Marie Bouthillette και Yolanda Retter (eds) (1997), *Queers in Space: Communities, Public Places, Sites of Resistance*. Seattle: Bay Press, σελ. 13. 8. Street traders in early morning São Paulo. Nelson Kon Fotografias. **Πηγή:** Doreen Massey, John Allen και Steve Pile (eds) (1999), *City Worlds*. London: Routledge and the Open University, σελ. 60.

2.

Μαρνελάκης, Γ. (2003),

‘Μεταλλαγές των ιδεών για την έννοια του φύλου’,

αδημοσίευτο κείμενο.

3.

Boys, J. (1996),

**'Neutral Gazes and Knowable Objects: Challenging the
Masculinist Structures of Architectural Knowledge',**

στο K. Rüedi, S. Wigglesworth και D. McCorquodale (eds), *Desiring
Practices: Architecture, Gender and the Interdisciplinary*. London: Black
Dog Publishing Limited, σσ. 32-45.

4.

McLeod, M. (1996),

“Other” Spaces and “Others”,

στο D. Agrest, P. Conway και L. K. Weisman (eds) *The Sex of Architecture*. New York: Harry N. Abrams, σσ. 15-28.

5.

Βρυχέα, Ά. (2003),

αποσπάσματα από το κεφάλαιο **‘Η Κοινωνική, Ιδεολογική,
Φαντασιακή και Χωρική Κατασκευή του Μοντέλου Κατοίκησης και
Κατοικίας’**,

στο Ά. Βρυχέα, *Κατοίκηση και Κατοικία: Διερευνώντας τα Όρια της
Αρχιτεκτονικής*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα, σσ. 295-307.

6.

Prussin, L. (1995),

αποσπάσματα από το κεφάλαιο **‘The “Creative Process”**,

στο L. Prussin, *African Nomadic Architecture: Space, Place and Gender*.

Washington: Smithsonian Institution Press, σσ. 58-63.

7.

Weisman, L. K. (2000 [1981]),

'Women's Environmental Rights: A Manifesto',

στο J. Rendell, B. Penner και I. Borden (eds), *Gender, Space, Architecture*. London: Routledge, σσ. 1-5.

8.

Λαδά, Σ. (1987),

**‘Η παράμετρος της Φυλετικής Ανισότητας στην Οργάνωση και
Παραγωγή των Σύγχρονων Πόλεων’,**

Αρχαιολογία, 25 (Δεκ.), σσ. 71-3.

9.

Valentine, G. (1996),

'(Re)negotiating the "Heterosexual Street": Lesbian Productions of Space',

στο N. Duncan (ed.), *BodySpace: Destabilizing Geographies of Gender and Sexuality*. London: Routledge, σσ. 146-55.

10.

Vaiou, D. (2002),

'In the Interstices of the City: Albanian Women in Athens',

Espace, Populations, Sociétés, 2002-3, σσ. 373-85.

11.

Grosz, E. (1992),

'Bodies-Cities',

στο B. Colomina (ed.), *Sexuality and Space*. New York: Princeton
Architectural Press, σσ. 241-53.

12.

**Haraway, D. (1991 [1985]),
'A Cyborg Manifesto: Science, Technology, and Socialist-Feminism
in the Late Twentieth Century',**

στο D. Haraway, *Simians, Cyborgs and Women: The Reinvention of
Nature*. New York: Routledge, σσ. 149-181.